

LORO JONGGRANG - NGÔI ĐỀN HINDU GIÁO ĐẸP NHẤT TRÊN THẾ GIỚI

PGS.TS. NGÔ VĂN DOANH

Vào giữa thế kỷ IX, ở trung tâm hòn đảo Java của đất nước Indonesia hiện nay, đã nổi lên hai vương triều hùng mạnh là vương triều theo Phật giáo Sailendra và vương triều theo Bàlamôn giáo (Hindu giáo) Sanjaya. Mỗi triều đại đều ra sức xây dựng các đền đài, miếu mạo to lớn để chứng tỏ sức mạnh hùng cường của mình. Cùng lúc với các công trình của Sailendra mà tiêu biểu là ngôi đền Phật giáo kỳ vĩ Borobudu ở trung tâm đồng bằng Kedu, thì tại phía Đông đồng bằng Prambanan (cách thành phố Yogyakarta hiện nay 18km về phía Đông), cũng diễn ra những công cuộc xây dựng lớn của Sanjaya mà trọng tâm là ngôi đền thờ Bàlamôn giáo khổng lồ, gồm hàng trăm ngôi đền lớn nhỏ bằng đá nằm trong ba sân vuông lồng vào nhau. Khu sân vuông trung tâm rộng (110 x 110)m có tường cao bao quanh là nơi ngự của những ngôi đền chính, thờ ba vị thần tối cao: đền Siva ở giữa, hai ngôi đền Visnu và Brahma ở hai bên. Đối diện với ba ngôi đền thờ lớn thờ tam vị nhất thể này, ở phía Đông, là ba ngôi đền thờ nhỏ hơn thờ ba con vật cưỡi của ba vị thần chủ là bò Nandin, chim Garuda và ngỗng Hamsa. Kích thước của những ngôi đền trung tâm thật lớn: đền Siva: 34m x 34 m và cao 47m; hai ngôi đền Visnu và Brahma: 20m x 20m và cao 23m. Phía ngoài của tường bao của sân trung tâm, ở sân nền vuông thấp hơn là 224 ngôi đền tháp nhỏ, được xây lên thành bốn hàng đồng tâm. Giữa vòng tường bao của sân nền thứ hai và vòng tường bao ngoài

cùng, là một khoảng diện tích rộng thấp hơn. Trong khu sân vuông ngoài cùng (nằm hơi lệch so với trục và hai sân nền phía trong), còn lưu lại rất nhiều dấu tích của những công trình kiến trúc gỗ. Để làm cho tất cả các cổng từ trong ra ngoài ở bốn hướng đều nằm trên một đường thẳng, bốn cổng ngoài cùng phải dịch về phía góc của bức tường. Do vậy, thoạt nhìn trên tổng thể, sẽ không thấy được sự cân đối của cả khu đền, vì đỉnh chóp của ngôi đền chính không nằm ở vị trí chính giữa. Thế nhưng, bố cục theo chiều cao dần từ ngoài vào trong của ba lớp sân nền, rồi thì mỗi ngôi đền hình tháp cao với đỉnh nhọn của mình..., tất cả kết hợp lại đã biến cả quần thể Prambanan thành một trong những công trình nghệ thuật kiến trúc Bàlamôn giáo vĩ đại nhất và thành công nhất ở khu vực Đông Nam Á thể hiện hình ảnh về núi thần Meru linh thiêng và huyền ảo, thiên giới của các vị thần Bàlamôn giáo. Còn theo đánh giá của các nhà nghiên cứu, Loro Jonggrang là ngôi đền Hindu giáo đẹp nhất trên thế giới. Và, ngôi đền khổng lồ nổi tiếng này ở đồng bằng Prambanan được sử sách sau này và dân gian gọi bằng một cái tên của một nàng công chúa xinh đẹp và bất hạnh: Loro Jonggrang.

Một trong những truyền thuyết kể lại rằng, ngày xưa, khi trên mặt đất còn có các ác quỷ khổng lồ và những người có phép lạ, đã xảy ra một câu chuyện mà bí mật của nó được giữ trong những tảng đá, những hình khắc của ngôi đền có cái tên

đẹp đầy nữ tính “Loro Jonggrang” (nghĩa là “cô gái đẹp”). Loro Jonggrang là con gái vua khổng lồ Ratu Boco. Nàng có một người anh nuôi tên là Raden Rupolo. Cha chàng trai bị một vị vua có tên là Pengginga giết hại. Để trả thù cho cha, Raden Rupolo vờ yêu cô con gái xinh đẹp của kẻ thù và xin cha nuôi Ratu Boco cho mình cưới nàng làm vợ. Vì sợ, vua Pengginga phải tiếp đón trọng thể sứ giả của Ratu Boco. Thế nhưng, trong khi đó, ông vẫn phái những người thân tín của mình bí mật đi khắp nơi tìm kiếm những người tài giỏi có thể chiến thắng được những người khổng lồ. Và, họ đã tìm thấy vị ẩn sĩ Gama Mopo. Vị ẩn sĩ có hai người con trai: Bondovoso khỏe mạnh, đẹp trai và Bambang nhân hậu, tài trí. Bambang nhận lời, vì nếu chiến thắng, anh sẽ được lấy cô công chúa xinh đẹp làm vợ và được chia nửa vương quốc. Thế nhưng, cả hai lần ra trận, Bambang đều thất bại. Thấy vậy, người cha ẩn sĩ bèn tiếp cho hai người con sức mạnh của ngàn hổ báo. Nhờ vậy, trong lần ra quân thứ ba, hai anh em Bambang đã thắng: Bondovoso giết được vua khổng lồ Ratu Boco, còn Bambang thì giết được Raden Gupolo. Sau chiến thắng, hai chàng trai đến gặp vua Pengginga nhận thưởng: Bambang lấy công chúa và được nửa vương quốc; còn Bodovoso thì được cả vương quốc của Ratu Boco.

Vào cung điện của Ratu Boco, nhìn thấy Loro Jonggrang, chàng Bondovoso cảm thấy yêu ngay cô gái đẹp. Tuy rất căm thù những kẻ đã giết cha mình, Loro Jonggrang không dám từ chối lời cầu hôn của Bondosovo. Thế nhưng, cô gái đẹp đưa ra một yêu cầu: “thiếp sẽ trở thành vợ chàng sau khi chàng đã đem đến cho thiếp một món quà cầu hôn gồm: sáu cái giếng sâu nằm trong sáu tòa lâu đài lộng lẫy nhất từ trước tới giờ có đầy đủ một nghìn bức tượng tổ tiên của thiếp và các thần linh của đất nước quê hương thiếp. Và, tất cả phải có được sau một đêm.”

Bondosovo bèn nhờ cha và em mình và vua Pengginga giúp. Tức thì, các thần linh vô hình đã xuất hiện và bắt tay vào việc. Và, ngay trong đêm đó, cho đến gần sáng, sáu cái giếng, sáu tòa lâu đài và 999 pho tượng đã được làm xong. Tỉnh giấc vì những tiếng động lạ, Loro Jonggrang sai người hầu đi dò xét. Biết được chuyện, nàng công chúa Loro Jonggrang bèn dùng phép thuật cao cường của mình chấm dứt công việc của các thần linh.

Sáng hôm sau, khi Bondovoso tới, Loro Jonggrang hỏi món quà cầu hôn đã hoàn thành chưa. Trả đũa lại hành động của cô gái, Bondovoso bèn đáp: “còn chưa xong, chính cô sẽ phải hoàn thành món quà này”. Tức thì, Loro Jonggrang bị biến thành pho tượng thứ 1000. Các truyền thuyết nói rằng, hiện nay, pho tượng thứ một nghìn đó vẫn còn đứng trong gian phía Bắc của ngôi đền chính. Và, cũng từ đó, ngôi đền được mang tên là đền Loro Jonggrang.

Thế nhưng, pho tượng Loro Jonggrang được tôn kính một cách đặc biệt này không chỉ không phải là pho tượng thờ chính của ngôi đền chính, mà lại là tượng nữ thần Durga tám tay, người vợ dưới dạng hóa thân là nữ chiến binh của thần Siva, vị thần chủ của ngôi đền. Nữ thần Durga của ngôi đền đứng đạp hai chân lên con quỷ đầu trâu Mahishasur, kẻ thù của các thần, mà mình vừa giết chết. Tám tay của nữ thần đưa ra cầm những binh khí của các thần, như cung và tên của thần Surya, cái đĩa của thần Visnu..., và nắm lấy đầu và đuôi con quỷ. Ngoài pho tượng được truyền tụng là tượng nàng công chúa Loro Jonggrang ra, trong ngôi đền chính, vẫn còn bức tượng Siva Mahadeva bằng đá cao 3 mét. Từ lâu rồi, pho tượng lớn Siva này của Loro Jonggrang đã được xếp vào hàng những kiệt tác điêu khắc tượng tròn của nền nghệ thuật cổ truyền thống Ấn Độ. Thần Siva Mahadeva bốn tay được thể hiện ở đây dưới hình dạng một chàng trai trẻ, mặc trên người bộ y phục bằng vải mỏng và nhẹ và đeo trên cổ, trên tay... nhiều đồ trang sức đẹp và tinh tế. Còn trên đầu và các bàn tay thì đeo và cầm những vật biểu trưng riêng của thần: đầu lâu và hình mặt trăng trên mái tóc; chiếc đinh ba, phát trần và tràng hạt ở tay. Thần đứng thẳng trên đài sen tròn được đặt trên một bệ vuông cao. Ngoài ra, trong các ngôi đền khác, hiện vẫn còn, hoặc đã được phát hiện nhiều bức tượng thể hiện các vị thần khác của Bàlamôn giáo, như thần sáng tạo Brahma bốn tay, cao 2,40m, thần bảo vệ Visnu (cũng cao 2,40m), thần Bò Nandin, thần mặt trời Surya, thần mặt trăng Sandra... Tất cả các pho tượng này đều được tạc với một ngôn ngữ tạo hình sống động và sang trọng như được thể hiện ở pho tượng thần Siva Mahadeva. Do vậy, những tòa lâu đài trong câu chuyện Loro Jonggrang chính là quần thể những ngôi đền tháp của Bàlamôn giáo, còn

Đền Loro Jonggrang - Ảnh: Tác giả cung cấp

những cái giếng chính là những hầm mộ dưới các ngôi đền thờ được dùng làm nơi chôn cất các vị vua của vương triều đã được hỏa thiêu và thần hóa theo phong tục. Cụ thể là, dưới đền thờ thần Siva, trong một cái giếng sâu 7,75m, đã tìm thấy chiếc bình mai táng có tro than cùng nhiều đồ tùy táng, như tiền bạc, châu báu... Như vậy, ngôi đền Loro Jonggrang vừa có chức năng là khu mộ táng hoàng gia, vừa là một ngôi đền thờ các vị thần của Bàlamôn giáo.

Vì là một quần thể những ngôi đền thờ các thần, nên, bên cạnh những cấu trúc và mô hình mô phỏng núi của những ngôi đền, những bức tượng, những hình chạm khắc, những hoa văn trang trí... đã biến khu đền Loro Jonggrang thành cả một thế giới bồng lai, tiên cảnh. Ngoài rất nhiều những pho tượng thần, các hình phù điêu thể hiện các tiên nữ Apsara, các thiên nhân Gandhacva, những câu chuyện thần thoại, các loại cây, các loại hoa... có mặt ở khắp nơi, trên nhiều bộ phận và thành phần kiến trúc của các ngôi đền. Đặc biệt, 43 bức phù điêu ở ngôi đền Siva và 30 bức phù điêu của ngôi đền Brahma lại là những hình ảnh bằng điêu khắc kể lại những sự kiện cốt yếu của sử thi Ramayana. Bức phù điêu đầu tiên thể hiện cảnh các thần đang

cầu xin thần Visnu giáng thế. Những phù điêu tiếp theo là hình ảnh về những sự kiện chính xảy ra trong triều đình của vua Ddassaratha, cha của hoàng tử Rama. Tiếp đến là những hình ảnh về những sự việc xảy ra trong những năm tháng Rama và Sita phải sống lưu đầy trong rừng. Sau đấy, là những hình ảnh vô cùng sống động về cuộc đổ bộ của đoàn quân khí của Hanuman lên đảo Lanka, nơi nàng Sita bị chúa quỷ Ravana cầm tù. Cuối cùng là bức phù điêu thể hiện cảnh Rama bay lên trời để trở lại hình hài của thần Visnu ban đầu. Vì những cảnh được thể hiện thật đa dạng và phức tạp, nên ngôn ngữ tạo hình của 73 bức phù điêu Ramayana ở Loro Jonggrang cũng sinh động và thay đổi theo từng cảnh, từng hình tượng. Nhịp chuyển động của các mảng khối trở nên mạnh mẽ và hỗn loạn như bão tố trong những bức phù điêu thể hiện đoàn quân khí của Hanuman vượt biển và những trận quyết chiến tay đôi giữa các địch thủ... Còn khi thể hiện những cảnh tâm giao tình cảm, như cảnh nàng Sita ngồi nghe Hanuman đưa tin của người chồng đến, các cảnh về cuộc sống thường ngày..., thì nhịp điệu của các khối hình lại thật thanh bình và rõ ràng... Không phải ngẫu nhiên mà các nhà

chuyên môn đã đánh giá và khẳng định 73 bức phù điêu Ramayana là một trong những giá trị độc đáo nhất và đẹp nhất của ngôi đền.

Thế nhưng, không hiểu vì lý do gì, có nhiều khả năng, như các nhà khoa học đã nhận thấy, là do núi lửa phun trào, nên chỉ sau gần một thế kỷ tồn tại, vào năm 930, ngôi đền chính của vương triều Sanjaya đã bị bỏ, còn trung tâm chính trị của cả vương quốc thì được chuyển sang phía Đông đảo Java. Những tài liệu lịch sử còn cho biết, chính trận động đất lớn xảy ra vào thế kỷ XVI đã làm sụp đổ hoàn toàn ngôi đền Hindu giáo kỳ vĩ mà vương triều Sanjaya đã xây dựng lên trên đảo Java vào giữa thế kỷ IX. Và, theo thời gian, ngôi đền khổng lồ đổ nát và bị lãng quên này đã trở thành đối tượng cho những huyền thoại và truyền thuyết, trong đó có câu chuyện về nàng công chúa Loro Jonggrang ra đời.

Và, như nhiều công trình kiến trúc cổ khác trên đảo Java, trong đó có Borobudu, chỉ đến tận thế kỷ XIX, Loro Jonggrang mới được biết đến và được hồi sinh. Mọi sự bắt đầu vào năm 1811, khi nhà thám hiểm người Anh là Collin Mackenzie đến đồng bằng Prambanan và đã phát hiện ra ngôi đền. Thế nhưng, chỉ đến những năm 1880, mới bắt đầu có những cuộc điều tra và khai quật khảo cổ học ở khu đền này. Mấy chục năm sau, từ năm 1918, công việc tái thiết và phục dựng Loro Jonggrang mới được bắt đầu. Và, đến năm 1953, ngôi đền chính thờ Siva được phục dựng xong. Sau đấy, đến giữa những năm 1970, công việc trùng tu hai ngôi đền lớn tiếp theo là đền thờ Brahma và đền thờ Visnu mới được hoàn thành. Cho đến nay, công việc tái thiết, tu bổ, tôn tạo... ở khu đền Loro Jonggrang vẫn còn đang tiếp diễn.

Những ngôi đền lớn nhỏ ở Loro Jonggrang, mà lớn nhất và điển hình nhất là đền Siva, đều có cấu trúc và mô hình của một ngôi đền tháp truyền thống của đảo Java: ngôi đền tháp vuông có một thân và bốn tầng trên nhỏ dần theo chiều cao. Vì là công trình kiến trúc chính, nên đền thờ Siva không chỉ là ngôi đền lớn nhất, hoành tráng nhất, mà còn được tô điểm nhiều hơn cả bằng những hình điêu khắc và các hoa văn trang trí. Đền Siva có bình đồ hình chữ thập, với năm gian nội thất: bốn gian nằm ngay phía sau bốn cửa ra vào ở bốn phía và một gian ở trong trung tâm; chỉ gian phía Đông mới có lối đi vào gian điện phía trong. Cả năm gian thờ

đều có chung một mái cao hình tháp bốn tầng nhỏ dần về phía đỉnh. Trên mỗi tầng, đều có những hình chuông trang trí vây quanh. Và, đỉnh của ngôi đền cũng có hình một quả chuông khổng lồ. Nền của đền Siva cao và rộng (mỗi chiều 8m) và lặp lại toàn bộ bố cục, kết cấu và hình dáng của bình đồ kiến trúc. Do vậy, những đường nét và mặt phẳng bị bề gãy đang vươn tới đỉnh cao ở trung tâm vẫn giữ được nhịp điệu chung. Ngoài ra, chiều rộng của nền, hình dáng nặng nề của những hình trang trí dưới dạng một dãy chen chúc những hình tháp ở phía trên các lan can... đã làm cho hình dáng của toàn bộ kiến trúc trở nên cân bằng và có trọng lượng. Những hình phù điêu khắc sâu ở các khảm trên mặt tường ngoài và những hình phù điêu nổi tiếng minh họa sử thi Ramayana ở mặt trong của lan can cũng góp phần giảm bớt nhịp bay và làm tăng sức bám của ngôi đền. Phần giữa của ngôi đền với những bức tường phẳng bị chia làm hai bậc bởi một dãy đường gờ ngang nổi cao. Mặt tường ở mỗi bậc lại có các ô khảm mô phỏng theo hình ngôi đền hai tầng và nhiều cột ộp và gờ nổi. Bên ngoài các cửa dẫn vào các gian bên trong được trang trí ở phía trên bằng các hình đầu quái vật Kala khổng lồ, mà bờm của chúng vút nhọn và nhô hẳn lên cả bậc tường thứ hai. Vị trí trung tâm, tính trang trọng và chủ đạo của ngôi đền được nhấn mạnh bằng các dãy cầu thang lớn ở bốn mặt. Những chiếc cầu thang thoải thoải dẫn lên tới khu lan can nền rồi kết thúc bằng một tháp cổng có chiều cao bằng chiều cao của bậc tường thứ nhất. Mỗi tháp cổng lại được vây quanh bằng những ngôi tháp nhỏ hơn. Trong khi các tháp ở lan can có hình như quả chuông, thì các tháp cổng lại là mô hình thu nhỏ của cả ngôi đền. Có thể nhận thấy, sự thống nhất của nhịp điệu, tính bề thế hoành tráng, trật tự rõ ràng và chặt chẽ của bố cục đã làm cho ngôi đền Siva trung tâm trở thành một phức điệu hoàn chỉnh với ý đồ kiến trúc thật tinh tế và tài tình.

Khi đã được phục dựng, đền Loro Jonggrang trở thành một trong hai ngôi đền vĩ đại nhất và tiêu biểu nhất của nền nghệ thuật cổ Indonesia. Và, năm 1991, Loro Jonggrang, ngôi đền thờ Hindu giáo đẹp nhất thế giới của đất nước Indonesia đã được vinh danh là di sản văn hóa thế giới./

N.V.D